

Károlyi Csaba

irodalom-
kritikus,
író,
szerkesztő

Debrecenben született 1962-ben. 1986-ban végzett az ELTE bölcsészkarán. 1989–1999 között a Nappali Ház irodalmi és művészeti szemle szerkesztője. 1993–94-ben a JAK-füzetek egyik szerkesztője, 1994–97 között a József Attila Kör elnöke. 1994–95-ben tanított a Miskolci Egyetemen. 1996 óta az Élet és Irodalom könyvkritika rovatának szerkesztője, 2009-től a lap főszerkesztő-helyettese. 1997 óta tanít kritikairást az ELTE Esztétika Tanszékén. A JAK tiszteletbeli tagja. 2009 óta szervezője és moderátora az ÉS-kvartett kritikai beszélgetéssorozatnak (Írók boltja).

Legutóbbi művei

*Non finito (irodalmi beszélgetések, Palatinus, 2003); Nincs harmadik híd (kritikák, tanulmányok, Kalligram, 2014); Mindig más törté-
nik. 25 irodalmi beszélgetés (Kalligram, 2015); ÉS-kvartett 2009–2015. Károlyi Csaba ötven irodalomkritikai beszélgetése (e-könyv, Írók Boltja, 2016)*

Díjai

Művészeti Alap kritikusi ösztöndíj (1987); Soros-ösztöndíj (1989); Móricz Zsigmond-ösztöndíj (1994); Artisjus díj (2015); Üveggolyó díj (2015)

A nagy íróinkat becsüljük meg a bírálattal

KÖRÖSSI P. JÓZSEF (■): *Ne az irodalommal kezdjük, hanem azzal a várossal, ahol születtem. Ma átutaztunk ezen a városon, s te mintha még sürgettel volna, hogy minél hamarabb hagyjuk magunk mögött. Nem szeretted Debrecent, úgy vettem ki a viselkedésedből, a szavaidból. Nagyváradot meg máris szereted, pedig alig vagy itt egy pár órája.*

KÁROLYI CSABA (▼): Jó estét kívánok! Tényleg zavarban vagyok, mert nem vagyok szépíró, még könyvem se jelent meg, úgyhogy...

■ *Dehogynem, három könyved van.*

▼ Igen, de most éppen nem jelent meg. Tényleg azt mondtam Jóskának, hogy nem is értem, miért hívott meg engem, most sem értem. De nem baj. Én tényleg Debrecenben születtem, és egyébként '62-ben, s ez a 62. alkalom.

■ *Mindenki jegyezze meg, ez a 62. Törzsasztal.*

▼ A feleségem viszont Nagyváradon született, itt élt 14 éves koráig.

■ *Kelemen Istvánnak a lánya, Hajnal. A színház irodalmi titkára volt, közkedvelt, közszeretett ember volt Kelemen István, és innen elég szomorú körülmények között kellett elmenniük.*

▼ Igen. Debrecenbe. Így találkoztunk. Egyetlen pozitívuma ennek a városnak még, hogy a gimnáziumi éveim jók voltak. De nem szeretnék hosszan

beszélni erről. Nagyvárad sokkal jobb hely, mint Debrecen.

■ *Te jártál Váradon?*

▼ Miután már együtt voltunk, akkor jártam, csak közben a feleségemnek már nincs se rokona, se ismerőse, se senki, vagy meghaltak, vagy elköltöztek innen, és nagyon rég nem voltunk itt.

■ *Mitől jobb Várad?*

▼ Jobb a levegője, a múltja, a története, a kultúrája, ez egy polgári város, ennek van milliója. Itt vannak házak, helyek, utcák. Ez kinéz valahogy, ez egy urbánus dolog. Debrecenben eleve nem volt olyan polgári kultúra soha, ami Váradon már száz éve is. Ennek ellenére vannak kiváló debreceni írók, akik ott születtek. De azok mind elmennek onnan.

■ *Váradról is majd' mind elmentek.*

▼ Az egészen más dolog. Szabó Magdától Térey Jánosig majdnem mindenki otthagyta Debrecent. Az egyetlen, aki nem hagyta ott, de nem is debreceni, hanem hajdúnánási születésű volt, Tar Sándor. Lényegében a debreceni írók elmennek onnan. Szerintem a várad-i írók nem mentek volna el, ha nem olyan a helyzet vagy a körülmények vagy a történelem.

■ *Ady is. Nagy Endre is elment. Krúdy Gyula úgy ment el, hogy író sem volt még.*

▼ Krúdy Gyula nyíregyházi, azért. Illetve ez nem indok arra, hogy Debrecen jó hely lenne. Abszolút nem függ össze. Én elkerültem egyetemre Pestre, utána nem is érdekelt.

■ *Debrecenben is elvégezhetted volna.*

▼ Egy évig jártam ott egyetemre, de annyira rossz volt a debreceni bölcsészkar a '80-as évek elején, hogy egyszerűen nem volt kitől tanulni. Én tanulni akartam valakiktől. Én a pesti egyetemen találtam meg azokat a tanárokat, akik...

■ *Mondasz nevet?*

▼ Balassa Péter. Nekem ő volt a legkedvesebb tanárom.

■ *Nagyon fiatalon lettél a József Attila Kör titkára; egy elég nagy hagyományú írói társaságnak, fiatal írók körének lehet nevezni. És ez egy vállalható tisztség, nem állam bácsi tett oda, akkor már nem is nagyon volt állam bácsi, aki kinevezhetett volna. Ezt miért vállaltad, számodra egy lépcső volt, amin aztán tovább lehetett haladni?*

▼ Egyrészt azért nagy hagyományú, mert korábban Kőrössi Jóska volt a titkára, Szilágyi Ákos és mások; én akkor léptem be a JAK-ba, amikor te voltál a titkára. Egyébként a rendszerváltás után már elnöke volt a JAK-nak, ez egy formális dolog, egyszerűen csak azért, mert létre kellett hozni egy egyesületet. A rendszerváltás előtt a JAK egy autonóm, érdekvédelmi, félig-meddig politikai funkciót is betöltő, ellenzéki jellegű szervezet is volt. A rendszerváltás után nem volt ilyen funkciója, szakmai funkciója volt, az, hogy a fiatal írókat összefogja, programokat szervezzen nekik. Könyvsorozatot csináltunk, kettőt is, folyóiratokat, tábortokat, konferenciákat. Én a '90-es évek első felében voltam három évig a JAK elnöke, meg két évig egy könyvsorozat szerkesztője, ami az akkori fiatalokat adta ki, a mostani nagy neveket, Kemény Istvántól

Térey Jánoson át Szilasi Lászlóig, Németh Gáborig, akkor ők voltak a fiatal írók. Én a JAK-ban tanultam meg az irodalomszervezést.

■ *Miért épp rád esett a választás?*

▼ Mert nem volt más. Soha nem akarja senki elvállalni. Te miért vállaltad el? Nem volt, aki elvállalja. Az írók olyanok, hogy szeretnek otthon ülni az íróasztaluknál, és írnak. És legyen valaki, aki az ügyeiket intézi, szervezi, pénzt szerez, könyveiket kiadja, ajnározza őket stb. stb. Ilyenek az írók. Általában irodalomtörténészek vagy kritikusok, akik ezt a feladatot vállalják. Addig hízelegnek az embernek, hogy te ezt milyen jól csinálod, milyen nagyszerű szervező vagy, hogy az ember elvállalja.

Egyébként Takáts József egész korosztályunk irodalmi élete szervezésének egy rendkívül fontos figurája. Ő csinálta meg az én generációmnak Jós-kával együtt az első antológiáját, ő szorgalmazta, hogy legyen Szegeden egy egyetemi lap, ez volt a *Harmadkor*, és ő hozott össze pesti irodalmárokat, akik különböző kerületekben laktunk, Kurdi Imre, Hévízi Ottó, Szijj Ferenc, Orsós László, és azt mondta, gyerekek, nem akartok lapot csinálni? Dehogyan akarunk lapot csinálni, éppen elvégeztük az egyetemet, kell az nekünk, erre mondta, hogy már szereztem is 200 ezer forintot, csináljatok lapot. És így lett a Nappali Ház. Ez egy irodalmi, művészeti lap volt. Addigra már szabadon lehetett lapot alapítani, előtte még kérelmezni kellett, akkor meg annyi volt, hogy bejegyezzük, csinálunk egy lapot, kész, jó napot kívánok.

■ *A címe, hogy Nappali Ház, kinek jutott az eszébe?*

▼ Ez egy asztrológiai fogalom, hogy a bolygók állása, mikor hova, a Jóisten tudja, Szijj Ferenc barátunk találta ki. Azért lett Nappali Ház, hogy olyan címe legyen, hogy semmire ne lehessen asszociálni. Mert, ugye, túl voltunk egy ideologikus korszakon, amikor minden túl volt ideologizálva,

vagy így, vagy amúgy, akár ellenzéki oldalon is, ugye, mert az is, hogy Beszélő, az is nagyon ideologikus, tehát valami olyasmit csináljunk, ami egyáltalán nem ilyen. Ezért lett *Nappali Ház*.

■ *Megvolt a pénzetek az első egy-két számra, de volt-e valamilyen megbeszélés, hogy milyen lapot akartok csinálni? Kész volt a koncepció, vagy később alakult ez ki?*

▼ Akkor alakultak az új lapok, a *Holmi*, a *2000*. Voltak a régi lapok, amelyek próbáltak megújulni, *Jelenkor*, *Alföld*, irodalmi lapokat mondom. Mi olyat akartunk csinálni, amilyen nincs, hát persze mindenki olyat akar csinálni, amilyen nincs, ezért arra gondoltunk, hogy ez a hagyományos folyóirat, hogy szöveg van benne, végig van folytatva, újabb szöveg, cím, szöveg, szöveg, hogy ez ne legyen, hanem az elején legyen valami meghökkentő dolog, használjuk ki a borítót, legyenek mellékletek benne, legyen benne olyan képanyag, ami nem egyszerűen illusztráció, hanem az függjön össze a szöveggel. Tehát egy olyan műtárgy legyen a folyóirat, amit jó is kézbe venni, és vizuálisan is élményt ad. Ez volt az ötlet, mellette az, hogy a saját generációnknak a legjobbjait közölni.

■ *De nem csak ezt csináltátok a Nappali Háznál, hanem odafigyeltetek olyan szerzőkre, akik akkor már, hogy mondjam, a kánon részei voltak, itt Esterházyra gondolok, Nádasra. A hivatalosság még gyanakvással fogadta, de ez a generáció tette elfogadottá nemcsak irodalmi berkekben, szakmai berkekben, hanem szélesebb körben is.*

▼ Ugyanaz történt a *Nappali Házzal*, ami a *Mozgó Világgal* tíz évvel korábban. Hogy nemzedéki lapnak indult, és aztán azok az öregebb írók, költők, akiknek ez tetszett, vagy aki nekünk tetszett, ez általában kölcsönös dolog, elkezdtek ide írni; ha fölkértük őket, örömmel vállalták. Ráadásul nem azt mondtuk Nádasnak, hogy adjál egy írást, hanem azt mondtuk, itt van ez a Sascha Anderson-

ügy, akkor robbant ki, ugye, Berlinben. Kiderült, hogy egy ellenzéki költő közben besúgó volt. Írjal erről nekünk egy esszét. Annyira meglepődött, hogy írt egy esszét. Korábban az volt, hogy egy jelentős író, hát akkor legyen szíves, adjon nekünk egy írást, ami van a fiókban. Nem dolgoztatták őket. Azt kell mondjam, kérkedésnek hat, ma is csodálkozom rajta, de nagy íróknak is visszaadtunk kéziratokat. Nem nevesítenék.

■ *Ma már nem mernéd megtenni.*

▼ Én már csak kritika rovatot szerkesztek, könnyű nekem ilyen szempontból, Grecsó Krisztián intézi az *ÉS-nél* a kéziratok visszaadását az íróknak. Azt respektálták, hogy ezek önállóan csinálják. Nem azért, mert olyan okosak voltunk, hanem azt gondoltuk, hogy ezt így kell, és nem számoltunk azzal, hogy esetleg megsértődnek. És akkor Mészöly Miklós adott, mindenki adott, Parti Nagy Lajos adott, Oravecz adott, bárki. Bárkitől kértünk kéziratot, adtak. Csodálkoztunk, először nem mertünk kérni. És aztán maguktól küldték. Mészöly fantasztikus éles elméjű figura volt, és öregkorában is figyelte a legfiatalabbakat. Elmentünk hozzá, beszélgetés, vacsora, és kérdezte, hogy ki mit ír, és kit tudunk neki ajánlani, akinek még kötete sincs, mert szeretné, hogy olvassa. És komolyan odafigyelt.

■ *Évek óta tanítasz. Ez az időszak hogy befolyásolja azt, amit vagy ahogyan tanítasz? Egyáltalán mit tanítasz?*

▼ Az ELTE bölcsészkarán az esztétika tanszéken tanítok kritikáírást. Azt tanítom, amit csinálok. Ezek irodalmárok, filozófusok, szabad bölcsészek, és gyakorlatilag azt tanítom, hogyan lehet kritikát írni, Arról szólnak az órák, hogy kiadok könyveket, mindenki ír egy kritikát a hallgatók közül, akkor azt fénymásoljuk, mindenki előtt ott van, és megbeszéljük. Fölolvassa a kritikáját, mi pedig elolvassuk a könyvet, és végigmegyünk az illető kritiká-

ján, megkritizáljuk a kritikát. Ez megy egy féléven keresztül. Ezt 15 éve csinálom. Mindig frisseket, Kosztolányiról vagy Móriczról ma nem lehet kritikát írni, mert az nem éles helyzet, annak semmi értelme.

■ *Magyarázd meg egy kicsit. Mi az, hogy nem lehet kritikát írni?*

▼ A kritika arról szól, ami éppen megjelent. Friss, első kiadású könyv. Az *Esti Kornélról*, amiről ekkora szakirodalom van, egy hallgató írhat tudományos dolgozatot vagy értekező nemtudommicsodát, tanulmányt, de nem írhat róla ma már kritikát. Van olyan tanulmány, ami egyben kritika is, de sokszor ez nem így van. Két műfaj ritkán esik egybe. Amit én tanítok, az az, hogy létezik élő irodalom, vannak élő írók, bármily vicces, ezek könyveket írnak, és megjelenik. És most jelent meg, mondjuk, egy hónapja, az még egy friss dolog, még nem tudjuk, hogy milyen. Kevesen tudják, kevesen olvassák, éles helyzet van, te most jössz mint kritikus, elolvasod, és megmondod, mi róla a véleményed, és még bármi lehet, mert még nincs elhelyezve. Ez egy valódi éles helyzet. Megírja róla a kritikát.

■ *Az előfordul, hogy ilyenkor valaki rákattan egy szerzőre, és attól fogva annak a szerzőnek lesz értő kritikusa?*

▼ Van ilyen, persze, mindenkinek vannak kedvenc szerzői, én is néhány íróról sokat írtam, másokról meg egy sort se, olyanokról se, akik nagyon fontosak voltak. Furcsa dolog, mert ez sokszor véletlen. Irodalomtörténésznél van ilyen, hogy szakterülete csak Szabó Lőrinc vagy Móricz Zsigmond, ilyen van, mert azzal kell foglalkoznia tíz évig. De azt kell mondjam, az nem jó, ha egy kritikus azt mondja, hogy én két írónak vagyok a szakértője. Az nagyon gyanús. Hát az hogy néz ki? Tehát akkor a többit nem figyeli, vagy mindig egyről ír? Én inkább azt szeretem, hogy ez forogjon,

tehát ne ugyanaz írjon, mondjuk, ötször, ugyanarról a szerzőről.

■ *Tehát gyakorlatilag rákényszerítéd őket arra, hogy odafigyeljenek másokra is. Mondjuk, nem kényszerítéd, hanem rávezeted.*

▼ Azt az élet intézi, mert, mondjuk, a Könyvhétre megjelenik egy csomó friss könyv, akkor azok közül azokat, amelyekről pedagógiai szempontból is úgy gondolom, hogy hozzá tud nyúlni egy mostani egyetemista, kiadom, és akkor azokról írnak. És utána, ha jó, beforgatom a lapba, fölkérem, hogy írjon élesben kritikát az *ÉS-be*. Már legalább 30 olyan diákom van, aki már írt az *ÉS-be* kritikát. Van, aki rendszeresen ír.

■ *Te például tanulsz tőlük?*

▼ Nagyon sokat. Én azt szeretem, amikor vita van, amikor olyan kritikát ír valaki, amivel nem értek egyet. Ha azt írja nagyjából, ami az én véleményem volt (olyan is van, hogy én már írtam a könyvről, és le tudom csekkolni, hogy az illető olvasta), azt nem szeretem. Én azt szeretem, amikor nem értek egyet azzal, amit ír, de úgy írja meg, hogy nem tudom figyelmen kívül hagyni. Kritikánál egyáltalán nem számít, hogy igaza van-e vagy sem. Lehet, ez hülyén hangzik. A lehető legnagyobb kritikák szokták tévedni a legnagyobbat. Tehát a langyos kritikust, aki szépen, iskolásan megírja, hogy ez meg ez meg ez, azt általában elfelejtjük, meg se jegyezzük. Azt a kritikát jegyezzük meg, akár pró, akár kontra, amelyik valami rendkívülit csinál, és úgy argumentálja, hogy elhiszem neki, vagy nem tudom figyelmen kívül hagyni. Tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy ledorongoló, lehet nagyon dicsérő, vagy valamire fölhívja a figyelmet, amiről fogalmunk nem volt eddig.

■ *Bocsánat, hogy közbeszólok, Szilágyi Ákos kritikája Weöres Sándorról...*

▼ Szilágyi Ákos megírt egy nagyon tisztességes, normális kritikát, ami nem is arról szólt, hogy Weöres Sándor hülye, meg rossz költő, meg nem jó, hanem egészen más nézőpontból mert egy szent tehénről úgy írni, ahogy akkor nem illett. Na, most az egész köre föl volt háborodva, hogy ki az és mit képzél, hatalmas botrány volt belőle. Szilágyi Ákos mit csinált? Megírta egy háromszáz oldalas tanulmányban ugyanezt, részletesen, hogy mit is gondol. Az ötflekkés kritika után. Na de hogy példákat mondjak. Például amikor Spiró fölhívta a figyelmet Kertész *Sorstalanságára*. Ilyen kritikákra is gondolok. Meg arra is, amikor Bán Zoltán András tulajdonképpen joggal marasztalta el Esterháznak a '90-es évek elején írott gyengécske regényeit, mondjuk a *Hrabal könyvét*.

■ *Van tudomásod arról, hogy a szerző hogy fogadja ezeket? Örök harag? Vagy intelligencia kérdése, hogy ezen hogy lép túl?*

▼ Attól függ, ki a szerző. Ha valakinek már húsz könyve van, és ír egy huszonegyediket, ami gyenge, akkor ő is tudja, hogy gyenge. Egyébként az írók sokkal jobban tudják, hogy gyengét írtak vagy jót írtak.

■ *Nem mindenki tudja, maradjunk abban.*

▼ Lelke mélyén, titokban majdnem mindenki tudja. Nyilvánosan már kevésbé.

■ *Megtudja a kritikából.*

▼ Azt nem szereti, azt tényleg nem szereti megtudni. Na, de a másik oldal...

■ *...hogyan az egész világ tudja.*

▼ Így van. Amikor, ugye, a színészek azt mondják: én nem olvasok színházi kritikát, mert nekem csak a közönség számít – jön a közönség, és tapsol, ez a hülye kritikus meg nem is tud semmit, se nem szí-

nész, se nem rendező, hát mit akar ez itt, és azt írta, hogy nem jó az előadás. A színész utána rohan a büfébe, és azonnal elolvassa.

■ *Bántod a színésznőket.*

▼ Ja, bocsánat. Legyen színész. Én azt látom, az írók figyelnek a kritikára, de nem minden kritikát fogadnak el vagy respektálnak. Természetesen a kritikusnak is van egy életműve, tehát az a kritikus, aki rendszeresen dolgozik, hónapról hónapra megírja mindenféle könyvvel kapcsolatban a véleményét, nagyjából tudható, hogy az 53. könyvről mit fog gondolni. És amennyiben ez egy koherens életpálya, és nem személyi alapon, vagy nem annak alapján írja a kritikáit, hogy utálja az illető írórt vagy nem, hanem van egy nézetrendszere és van egy esztétikai rendszere, amiben elhelyezi, akkor, én úgy látom, általában el szokták fogadni, akkor is, ha fáj. Én például Spirónak a *Feleségverseny* című könyvét nagyon keményen lehúztam, és nem esett jól nekem. Rossz kritikát írni nem jó. Lehet, hogy van száz kritikusból három, aki élvezi, ha lehúzhat egy könyvet, ezek szerintem orvosi esetek. Az ember annak örül, ha valami jó. Ha valami tetszik. És ha nem tetszik, akkor kénytelen vagyok megírni, hogy nem tetszik, de ennek nem örülök.

■ *Lehetséges, hogy bizonyos korosztályok által létrehozott irodalmi művek sokkal inkább befogadhatók akkor, ha ez a korosztály, például a tiétek, a nappali házások, kitermelik magukból azokat a kritikusokat, esszéistákat, akik megfelelően értelmezik azt, ami történik?*

▼ Létezik. Van ilyen. Van, amikor ez nagyon találkozik. Például a '70-es, 80-as éveknek az akkori úgymond fiatal írói, és főleg azok az írók, akiket úgy szoktunk nevezni, hogy az új próza, Nádas, Esterházy, Spiró, Krasznahorkai, Márton László, Lengyel Péter stb., ennek olyan kritikusgárdája volt, egyébként Balassa Péterrel az élen...

■ *Radnótit is ide sorolhatjuk, ugye?*

▼ Radnóti is, csak Radnóti a '80-as években nem tudott rendszeresen kritikákat írni, mert féllenzéki pozícióban volt, ezért látszódtott sokkal jobban Balassa. Balassa ennek az időszaknak minden jelentős művéről írt. A családregegyntől kezdve az összes Esterházy-köteten át Márton Lászlóig. Olyan helyzetben volt, hogy minden jelentős műről nagyszabású, orientáló kritikát tudott írni, tehát együtt tudott mozogni egy írónemzedékkel. Kvázi – ő nem szerette ezt a fogalmat – vezető kritikusa volt egy egész irodalmi irányzatnak, nemzedéknek. Ez ritka dolog. A korábbiaknak, mondjuk, az újhaldasoknak, Mészöly, Mándy, Ottlik, ott volt Lengyel Balázs, vagy volt még néhány kritikus, aki rendszeresen követte őket, de nem voltak olyan helyzetben, tehát ehhez helyzet is kell. Megfelelő intézményrendszer, konstelláció, hogy ez a kettő egymásra találjon.

■ *Még működött az öncenzúra.*

▼ Öncenzúra, igen, és azért például Mészöly Miklósnak nem volt olyan kritikusa, aki végigkövette volna, mert volt Béládi, de ha elolvassuk Béládi Miklós Mészölyről írott kritikáit, hát egyszerűen gyengék. Tehát van olyan, hogy a kritika esik ki. A mű megmarad, a kritika, amelyik akkor értelmezte, és nagyon szeretett volna jót mondani róla és elhelyezni, az meg elvész.

■ *Mi lehet az oka?*

▼ Béládi egy olyan közeghez akarta eljuttatni Mészöly prózáját, amely közegről azt feltételezte, hogy ezt nem érti meg.

■ *Melyik ez a közeg?*

▼ Hát az átlag magyar olvasó, aki Sánta Ferencen és Moldova Györgyön nőtt fel, és jön neki egy Mészöly Miklós, és ezt meg kell magyarázni, mert

nem érti. És Béládi ezeknek kezdte magyarázni kicsit egyszerűsítve a dolgot, és mai szemmel nézve didaktikus, túl egyszerű, olyanokért védi, amiért nem kéne. Az én generációm, amelyik nagyjából '56 és '65 között született, Garaczi László, Térey János, Kemény István, Németh Gábor, Háy, lehetne sorolni vagy harminc nevet, ezek Esterházyékon nőttek föl, és annyira továbbfejlesztették, főleg prózában a nagyon szépen lekerekített, nagyon esztétizáló írásmódot, hogy gyakorlatilag az én generációm kritikusai nem nagyon tudták ezt fogni. Erre azt mondtuk sokáig, hogy szövegirodalom. Állítólag én találtam ki Gulyás Gábor szerint, de nem vagyok rá büszke, mert rossz irányba használják a szót. Ez nem rosszat akart eredetileg jelenteni, hanem azt akarta jelenteni, hogy ornamentikussá vált a próza, túl szépé vált, nagyon artisztikussá, ugyanakkor egyre bonyolultabbá, nehezen követhetővé. Eltűnt belőle az egyszerű primer történet, eltűnt belőle az szerethetőség, ami minden jelentős nagyregényben felfedezhető, hogy egyszerűen sodor a történet, lendülete van, világa van, megjelenik benne egy egész mindenség. Az utóbbi öt-tíz évben visszakarodott az egész, és megint sokkal inkább van történet, egyszerűsödik a nyelv, egyszerűsödik a struktúra, ez a túlbonyolítottság, hogy írom a regényt, írja az író, és öt áttétellel, narrációs technikák, trükkök és önreflexiók tömege, ez most kezd leegyszerűsödni.

■ *Erre van befolyása a kritikának vagy a recepciónak?*

▼ Valószínű, van, de áttételesen. Én épp az e heti *ÉS-be* csináltam egy interjút Tóth Krisztinával, aki nek most jelent meg az első regénye a Könyvhétre, az *Akvárium*. Ugye, egy kiváló költőről van szó, eddig tárcákat írt, novellákat írt, most megírt egy regényt, és azt mondja, ő azt látja, most már nem lehet olyan bonyolultan regényt írni. Egyszerűbben kell, le kell egyszerűsíteni. Puritánabbul, egyszerűbben.

Esterházy után már nem lehet tovább srófolni a dolgot, csak visszafelé lehet tekerni. Tehát ha már ennyire el van tekerve, akkor muszáj egy kicsit vissza. Ugye, az irodalmi folyamatok mindig úgy mozognak, hogy megy valameddig, és akkor utána ellenhatásként...

■ *Zárvány felé megy. Tehát nem lehet tovább menni.*

▼ Igen. Innen nincs tovább.

■ *Forgách András nemrég ugyanitt azt mondta, ő úgy olvas színikritikát, már ha olvassa, hogy tudja, ha X. írja arról az előadásról, egészen biztosan tudja, mit fog írni. Az irodalomban ez lehetséges ma?*

▼ Valamennyire lehetséges.

■ *Nem ártalmatlan a kérdés. Mindjárt mondom, hogy miért kérdeszem.*

▼ Jézus Mária! Mit követtem el?

■ *Nagy disznóságot akarok én mindjárt kérdezni.*

▼ Jézus Mária! De akkor most mit mondjak?

■ *Hát azt, amit gondolsz arról, hogy te mint az Élet és Irodalom kritika rovatának a vezetője, tudod-e, hogy ha X. Y. kritikusnak adod a könyvet, akkor mit fogsz kapni?*

▼ Értem. Most már értem.

■ *Elég aljas a kérdés?*

▼ Nem.

■ *De mindjárt az lesz.*

▼ Még nem. Azt gondolom, hogy a szerkesztőnek tényleg van olyan lehetősége, hogy gondolkodhat azon, kinek adja ki az adott könyvet. Nagyjából

azért tudom, hogy ha X.-nek adom ki, milyen ízlése van, nagyjából mit fog írni, pontosan nem, mert vannak meglepetések. Ha Y.-nak, akkor is. Én szerencsétlen helyzetben vagyok, mert általában a legjobb könyveket kiadom másoknak, mert első a szerkesztő, és a második az, hogy én is írok kritikát. És sokszor már nincs az, amiről a legszívesebben írnék. De ezt zárójelben, nem ezt kérdezted. Tehát azt nem kérdezhetem meg előre a kritikus-tól, hogy mi a véleményed a könyvről. Például lehet azért se, mert esetleg még nem olvasta.

■ *Nem kérdezed, hanem tudod már eleve.*

▼ Nem biztos, hogy tudom. Azért egy jelentős kritikusnál van ennek mozgásteret. Nem lehetek benne biztos. És adott esetben megtréfáltak már kritikusok. Odaadtam neki, azt gondoltam, hogy jól fog írni, és rosszat írt róla. Hát akkor azt hozom le. Ilyenkor egyébként az író azt szokta mondani, hogy az *ÉS-ben* levágták a könyvemet, de nem az *ÉS* írt rosszat a könyvről, hanem X. Y. És ha Z.-nek adtam volna ki, akkor meg jól írt volna, akkor meg azt mondaná, az *ÉS* jól írt a könyvről.

■ *Nem azt mondják, hogy az *ÉS* jól írt, X. Y. írt jól a könyvről.*

▼ Sokszor a véletlenül múlik, de komolyan. Az is, hogy egy adott kritikus miről ír, és miről nem. Fölkérlek vagy nem kérlek föl. Az is a véletlenül múlik, hogy egy adott lapban, bármelyik lapban végül is ki és mit ír a könyvről. Nem száz százalékgig a véletlenül múlik, de sok szempontból igen.

■ *Még tartogatom azt a kérdést, amit föl akarok tenni, történetem is van hozzá, de előbb azt akarom kérdezni, olyan van, hogy jön a kritikus, és azt mondja, én szeretnék erről a könyvről írni?*

▼ Van ilyen is.

■ *És olyankor mi van?*

▼ Hát olyankor két dolog van, vagy több. Az egyik, hogy oké, boldogan, nagyszerű, írjál. Vagy az, hogy erről már ír valaki más. Olyat is lehet, hogy oké, akkor a kettőt összeteszem, az lesz a *Ketten egy új könyvről* rovat. Ehhez persze olyan könyvet próbálok kiválasztani, amiket sokféleképpen lehet értelmezni, és nyilván két olyan embert, aki máshonnan látja. Nem biztos, hogy az egyik dicséri, a másik elmarasztalja, de legalább ez innen nézi, az meg amonnan. Ilyenkor akár még az is jó lenne, amit persze nem szabad, hogy a szerkesztő manipulálna, és két olyat keres, akiről biztosan tudja, hogy az egyik dicséri, a másik szidni fogja. De ezt nem szabad.

■ *Szempontokat sem mondhatok? Nagyon kíváncsi lennék, hogy ezt hogy látod. Ilyet nem mondhatok?*

▼ Ilyet nem.

■ *Én tudom, hogy van, aki mond.*

▼ Nem, ez a felkérésben benne van, arra kérlek, hogy írj erről a könyvről.

■ *Ha kapsz egy kritikát, most tökmindegy, hogy jelentkezett a kritikus, hogy írni akar arról a könyvről, vagy te mondod neki, hogy nem írja-e erről, és indulatokat látsz, személyes indulatokat, akkor mit csinálsz?*

▼ Amennyiben ez az ízlésítéletéhez tartozik, nem személyeskedő, nincs benne tárgyi tévedés, és nem látszik az rajta, hogy az illető író akarná bántani személyében, akkor nincs vele mit tennem, akkor lehozom. Ha tárgyi tévedés van, azt kijavítjuk. Nagyon készül az a kérdés. Ha személyeskedik, ha olyasmibe köt bele, ami övön aluli ütés, akkor azt mondom, ezt vegyü ki. De ha ő azt mondja, ez szörnyű, borzasztó, rossz, és megindokolja, és én személy szerint ismerem a könyvet, és azt gondolom, hogy az nem rossz, és egyáltalán nincs igaz a kritikusnak, akkor sem csinállok semmit.

■ *És ha neked más a véleményed a könyvről, gyökeresen más?*

▼ Akkor se, mert már felkértem.

■ *Nem vagy kínban?*

▼ De, kínban vagyok. Néha nagyon ciki a dolog, például az *ÉS* kedves szerzőjének könyvéről van szó, aki rendszeres szerzőnk, és tegyük fel, a könyvben lévő írásokból az *ÉS-ben* jelent meg, és ezek után fölkerék egy kritikust, és az lehúzza a könyvet. Volt már ilyen. Most történt Vajda Mihály legutóbbi esszékötetével, nagyrészt az *ÉS-ben* jelentek meg a szövegek, kiadtam egy fiatal filozófusnak, s ő filozófiai szempontból úgy látta, hígak ezek az esszék, nem jók, lehúzza a könyvet.

■ *Mit csinált Vajda?*

▼ Ebben az esetben szerencsém volt. Én ilyenkor nem szeretek telefonálni, Vajda Mihály jelentkezett, hogy adna nekem az új könyvéből. Mondtam neki, köszönöm, már van, de ő személyesen akar adni, dedikálja. Meg is történt a dolog, és mondtam neki: Misukám, jövő héten jön egy jó kis negatív kritika, nem így mondtam, más szavakkal, a könyvedről. Mondta, nem baj, én bírom a gyűrődést, semmi probléma, ne aggódjál, nincsen baj.

■ *És nem volt.*

▼ Az égvilágon semmi baj. Azóta megbeszéltek.

■ *Pedig azért arról szól, hogy egy szerző, egy író, egy művész megalkot valamit, teljesen mindegy, hogy milyen, mert az ő élete. Egy borzalmasan fontos dolog az életében, a legfontosabb, amikor megjelenik. Tehát azt lehúzni vagy azzal nem érteni egyet...*

▼ Ne felejtse el, amit akarsz mondani. Nagyon akarsz valamit.

■ *Sok mindent akarok.*

▼ Várjál csak. Még egy dolgot tudok csinálni ilyen esetben, amikor méltánytalannak érzem a kritikát. Akkor szervezek mellé egy másikat, és a kettőt összeheszem.

■ *Ilyet csináltak régen, ha jött egy lehúzó kritika, vagy gyorsan kértek a szerzótől egy novellát vagy verseket, nem haragszunk rád, látod, közlünk téged, ez nem a mi véleményünk.*

▼ Ilyenkor tisztességes, rendes szerző azonnal küld egy újabb szöveget a lapnak, jelezvén, hogy ő nem haragszik.

■ *Mondok valamit. Nem kérdezek. Vámos Miklós, ugye, népszerű író, több tízezer példányban adják el a könyveit, ő nagyon ügyesen szervezi maga körül azt az életet, ami ezt lehetővé teszi, és végül is teljesen rendben is van, hiszen óriási olvasótábora van, egy olyan író, akit külföldön is már felfedeztek. Az egyetlenegy kritikus, aki Vámos Miklóst következetesen az elmúlt évtizedekben rendszeresen lebossza, elnézést kérek, nagyon-nagyon keményen, de nagyon-nagyon szakmai alapon, az Károlyi Csaba. Ha megjelenik Vámos Miklósnak egy könyve, már várom, hogy Károlyi Csaba mikor fog az Élet és Irodalomban egy iszonyatos nagy bunkóval odacsapni. Ebben a bunkóban nincsen indulat, hát szubjektivitás van, mert minden ilyesmiben van, de van egy értékrend, egy stílusvilág, egy irodalmi közegben való létezés, ez a Csabáé, és azzal nem egyezik a Vámos. De tényleg, következetesen. És ezen Vámos iszonyatosan megsértődik, egyszer már azt is mondta, ő elmegy külföldre.*

▼ Mondott már mindent. Az ízlés világ szubjektív, ebben semmi rendkívüli nincs. A másik az, hogy nem írok minden Vámos-könyvről, mert nem olvastam mindet. A harmadik, hogy egyszer Vámos annyira megsértődött az egyik kritikámon, hogy azt mondta, nem ír többet, mondtuk, hála isten. Fél év múlva jelentkezett. Én négy-ötévente

írok egy könyvről. A legutóbb fölhevott, és megköszönte, hogy milyen méltányos voltam. Komolyan.

■ *Azt akarja, hogy legközelebb jót írjal.*

▼ Nem.

■ *Jó, gonosz kodunk is. Elnézést kérek.*

▼ Az az igazság, hogy nem lehet mást csinálni. Én például nagyon nem szeretem azt, amikor negatív kritikát kell írni. Komolyan. Lehet, nem hiszi el senki. Van néhány olyan kritikus, aki tényleg élvezi, hogy mártogatja a kést, Radics Viktória most írt a nyáron Esterházy új könyvről a *Magyar Narancsba*. Tipikus példája annak, hogy tizedjére is megtekeri. Egész élete ilyen. Folyamatosan azt csinálja, hogy kikeres olyan szerzőket, akik jelentőségek, akiket már lehet bántani, mert már nem árt nekik. Darvasi, Grecsó Krisztián, a mostani nagyvadak, akik nagyon futnak. Minél inkább népszerű, annál inkább biztos, hogy Radics Viktória fog róla írni egy kritikát. Én ezt nem élvezem, de tényleg nem.

■ *Hogy érted, nem élvezed olvasni azt, amit ő ír?*

▼ Viktóriát azért nem szeretem olvasni, mert – most meglepőt fogok mondani – majdnem mindenben igaza van, amit az Esterházy-könyvről ír, csak a hangvétele nem tetszik, tehát a retorikája, az, hogy látom, hogy élvezi, hogy ez se sikerült, ez se jó. Ha azt éreztem volna, hogy igen, Esterházy-nak ez a könyve gyengébb, tehát egy nagy író kevésbé sikerült könyvről van szó, az *Egyszerű történet vessző száz oldal...* A könyv maníros, túl van írva, erőltetett, valóban így van, de egy nagyszabású írónak az erőltetett könyve. Könyörgöm, még mindig sokkal jobb, mint a kisebb szabású író nagyon nagyszerű könyve, tehát azt kell mondani, egy jelentős teljesítmény. Esterházy életművében vannak magaslati pontok, meg kevésbé sikerült könyvek. Ez folyamatosan így van a *Fancsikó és*

Pinta óta. Jön egy *Termelési regény*, aztán jön egy gyengébb, aztán erősebb, aztán megint gyengébb stb. Volt az *Esti*, volt a *Harmonia*.

Tehát a nagy íróinkat becsüljük meg. Azzal becsülöm meg, hogy a sikerületlen műveiről megírom, hogy nem sikerültek. Ez a kritikusnak az étosza, vagy hogy is mondjam, ha nem írom meg rosszul sikerült művekről, hogy az rosszul sikerült, akkor semmi értelme nem lesz annak se, amikor megdicsérek egyet, ami jó. Mondok egy másik példát: Háty Jánosnak megjelent egy könyve tavasszal, a *Mélygarázs*. Én Háty életművét nagyon szeretem. Szinte az első köteteiktől kezdve írtam róla, interjúkat csináltam vele, szerettem a dolgait. Az *ÉS*-nek is rendszeres szerzője. Jóban vagyunk. Egyik könyvemnek ő volt a szerkesztője. Azonkívül egy generáció vagyunk. Együtt szoktunk nyaralni. Megírtam róla azt a kritikát, nagyon rosszlesett neki természetesen. Utána együtt nyaraltunk Szigligeten, első dolga az volt, hogy ő jött oda az én asztalomhoz, kezét fogott, gyerekeimnek puszi-puszi, szevasztok, és két hétig együtt nyaraltunk. És az égvilágon semmi probléma ebből nem volt. Ugyanakkor neki nagyon fáj ez a kritika, szerintem azért, mert ő jobban tudja, hogy mit rontott el, mint én. Tehát azt kell mondjam, az igazi bíráló akkor üt a legnagyobbat, ha nem viszi túlzásba, hanem inkább visszafog egy kicsit, ugyanakkor olyan pontokra tapint rá, amiről a szerző is pontosan tudja, hogy nem oldotta meg.

■ *Ezen csodálkoztam is, amikor ezt olvastam.*

▼ Nagyon szerencsétlen a szerkesztő élete, komolyan. Jön a rengeteg könyv...

■ *Nehogy elsírd magad.*

▼ Mindjárt elsírom magam. Jön be a rengeteg könyv, kábé száz szerzővel dolgozom, az *ÉS*-ben megjelenik heti nyolc-tíz könyvről könyvkritika. Hihetetlen nagyüzem van. Forognak a könyvek.

Már elegendő van ebből a rengeteg könyvből, túl sok, nem fér el, a feleségem már kihajítja, ha haza merek vinni egy újabb könyvet, mert nem fér sehova, már a padlásra visszük fel dobozban a könyveket, ami oda fölkerül, az már soha le nem kerül. De mi volt a kérdés?

■ *Te mondtad, hogy elmondasz valamit. Nem volt kérdés.*

▼ Jó, jó, oké. Kiosztom a könyveket, itt súlyozni is kell, mindig van egy hónap könyve, arról hosszabban írunk, alaposan, az egy tanulmány. Kiválasztom a megfelelő értő kritikust, kiadom neki a könyvet, eldöntöm, miről lesz két kritika. A legjobb könyvek, ahogy bejönnek, először szerkesztőként kerülnek a kezembe, és kiadom másoknak. És utána, ami marad, arról írok én.

■ *Na, elmondok egy a történetet. Nem titkos a dolog. Talán meg is jelent. Holmi szerkesztősége – még a kezdetben, amikor Eörsi István is tagja a szerkesztőségnek. Esterházy Péternek nem tudom sajnós, melyik könyvéről íratott kritikát a főszerkesztő, Réz Pál, s a kritikus iszonyatosan lehúzta Péter könyvét.*

▼ Ez Bán Zoltán volt?

■ *Azért nem mondom, mert sajnós nem emlékszem rá. És akkor mindenki olvasta, és a főszerkesztő kijelentette, hogy ő ezt nem hozza le, mert nagyon kritikus, lehúzza az Esterházy könyvét. Mire Eörsi megkérdezte, ha másról szól, másvalaki művéről szólna ez a kritika, lehoznád? Mire mondta Réz, hogy le. Szevasztok. Elment, otthagya a szerkesztőséget. Ma ez elképzelhető?*

▼ Az a helyzet, hogy nálunk annyira mazochista a szerkesztőség, és annyira elvi alapokon áll, hogy a legkomolyabb szerzőkről, rendszeres szerzőinkről ha bíráló érkezik, azt is lehozzuk. Ebben elvi alapon állunk. Ezt nagyon sok szerző nem érti. Hogyan lehet az, hogy most hoztátok le a nem-

tudommilyen írásmat, utána meg levágjátok a könyvemet. Egyébként utána fel van ajánlva a lehetőség, van *Visszhang* rovat, van *Agora* rovat, lehet vitatni, bárki írhat olvasói levelet, megtámadhatja, az illető válaszolhat, kialakulhat...

■ *Tudod, a legszerencsétlenebb dolog a világon, ha a szerző védi meg saját magát.*

▼ A szerző ne védje meg, nem, nem. Sok esetben valaki más, egy kívülálló harmadik figura ír egy olvasói levelet, hogy a múltkor ezt és ezt olvastam, nem értek egyet, ezeket mindig lehozzuk.

■ *A kritika csinálhat-e egy íróból írot, nagy írot csinálhat a kritika egy íróból? Képzőművészetben, különösen nyugaton, előfordul, hogy galériák összefognak, vagy egy galériának van pénze, és fölfuttat valakit, a galéria is meggazdagszik. Nyilván alkalmasnak kell lennie, de sokszor nem feltétlenül kell legalkalmasabbnak lenni. Irodalomban ez lehetséges?*

▼ Ilyen módon nem. Az lehetséges, hogy van egy tehetséges, valamelyest sikeres, jól író szerző, aki nincs benne a köztudatban. Tehát aki már letett valamit az asztalra, csak nem vették észre, akkor azt lehet csinálni, mint Spiró, aki azt mondja, gyerekek, itt van ez a *Sorstalanság*, hát ez remekmű. A kutya se vette észre, jön valaki, megmutatja, ott van. Vagy Tar Sándor ír Debrecenben egy kiskocsmában, a kutya nem veszi észre, jön Kenedi János, azt mondja, gyerekek, itt van ez a Tar Sándor, zseniális novellista. És fölhozza. De nem a semmit hozta föl.

Vagy Tandori azt mondja, gyerekek, itt van ez a Szép Ernő, hát nem vettük észre, ez egy zseniális költő. Van ilyen. Föl lehet fedezni a régiségből bárkit, és hogyha ezt valaki nagyon határozottan mondja és jól érvel mellette, akkor elhisszük neki. És olyat is lehet, ez meg a másik dolog, hogyha olyan a kritikai közeg, hogy az író azt érzékeli, hogy érdemes neki ezt csinálni, mert jó fogadtatá-

sa lesz, ha jól ír, akkor biztos, meg fogja kapni érte a neki járó dicséretet, akkor jobb művek születnek, mert jobban van kedve csinálni. Ez volt ez a hihetetlen ideális, paradicsomi állapot a kádárizmusban, ami ma nincs, ami a '80-as évek prózájában volt, hogy Lengyel Péter megírta a *Macskakövet*, s tudta, hogy ha az most megjelenik, és azt fogja mondani Balassa, Radnóti, Margócsy, hogy ez remekmű, akkor Lengyel Péter tudhatta, hogy ő most megcsinálta. Lehetett tudni, jó helyre került.

■ *A kritika elkényeztetheti az írot?*

▼ El. Erre is van példa.

■ *Nem kényezteti el, ha nem ír róla. Én azt nem tudom elképzelni, és lehet, hogy ez nem kényeztetés, hogy az ÉS ne írjon egy Esterházy-könyvről, ugye?*

▼ Ez nem nagyon elképzelhető, de nem azért van, mert Esterházy az ÉS rendszeres szerzője. Az ÉS nem engedheti meg magának, hogy megjelenik egy Esterházy-könyv, és nem írunk róla. Egyszerűen az nem volna jogos. Ez egy szolgáltató műfaj. Ha az olvasók Esterházyt olvasnak, akkor az ÉS Esterházyról fog írni. Sokkal kevésbé fontos művekről vagy szerzőkről is rendszeresen írunk.

■ *Mekkora a felelőssége a lapnak, és neked? Ugye, az ÉS az egyik legbefolyásosabb irodalmi lap. Minden művész számára fontos, hogy ott mi jelenik meg, és most csak az irodalmi részéről beszélek, ez igenis eldönt, akár azt is mondhatnám, hogy sorsokat.*

▼ Tizenhét éve csinálom az ÉS könyvkritika rovatát. Mindig is ezt szerettem volna csinálni, ez engem baromira érdekel. Ugyanakkor nem gondolom azt, hogy nekem ebben akkora felelősségem lenne. Azt sem, hogy az ÉS-nek ekkora felelőssége lenne. Az biztos, hogy ha az ÉS-ben megjelenik valami kritika, azt sokan követik, olvassák. De hát millió fórum van.

■ *Millió fórum van, de egyiknek sincs akkora súlya.*

▼ Egyrészt ennek örülök. Másrészt az *ÉS-nek* nincsen közszolgálati funkciója. Ez egy magánlap.

■ *Attól még lehet közszolgálati.*

▼ Az *Élet és Irodalom* a rendszerváltás előtt valóban egy vezető közéleti, politikai lap volt, most sok hetilap van, ott a *Magyar Narancs*, a *Heti Válasz*, a napilapok szombati rovataiban ugyanúgy lehetne nívós könyvkritikákat hozni, bár nem nagyon van, mindegy. Mivel ez egy magánlap, és saját magát tartja fönn, elvileg nem kéne legyen ilyen, mint ahogy én, mondjuk, azt mondom a közszolgálati rádió irodalmi műsoráról, miért ilyen egyoldalú, ha egyszer közszolgálati, akkor az egész köznek kell szólnia, és ugyanúgy kell beszélnie Esterházy Péterről, mint Csoóri Sándorról. Ez most nem így van a közszolgálatban. Ehhez képest azt gondolom, az *ÉS* annak ellenére törekszik valamiféle arányokra meg méltányosságra, hogy ez nem feladata. Valószínű, minden szerkesztőnek benne van a vérében vagy a neveltetésében, de ez egy összetett dolog. Van nekünk próza rovatunk. Azt Grecsó Krisztián szerkeszti. Hihetetlen felelőssége van, mert rengeteg novellát kap, közli, nem közli, mit tud vele kezdeni, ez is ide tartozik. Ugyanez a vers rovatnál Csuha Istvánnal. Közlünk esszéket, irodalmi publicisztikát is. Interjúkat is. Kivel közlünk interjút? Na, most attól, hogy Tóth Krisztinával csináltam interjút, ezzel elnyomtam Polgár Zsuzsát, mert vele nem csináltam interjút? Ugye, akkor még mindig lehet azt mondani, hogy miért ez, miért nem amaz. Miért ez a hónap könyve, miért nem amaz, ki dönti el, hogy mi a hónap könyve?

■ *Ki dönti el?*

▼ Én. Na de hogy döntöm el? Nem hatalmi szóval, vagy a kisujjamból szopom ki, hanem egyrészt van egy kritikuskárdám, szakemberek, én magam olva-

sok, körül vagyok véve szerkesztőkkel, mérlegelem, hogy mi mennyit ér, azt is, hogy múltkor ez volt, akkor most amaz legyen, mennyire tűnik jelentősnek. Beleolvasok, vagy akár már elolvastam, az a szakember, akivel konzultálok róla, azt mondja, ő már olvasta, tényleg nagyon jó. És akkor én meg elhiszem, mert általában olyan emberekkel dolgozom, akik 17 éve ki vannak próbálva. Olyan is van, megbeszélem valakivel, te, figyelj, ez egy jelentős szerző regénye, nézd meg, légy szíves, aztán majd egy hét múlva fölhívlak, hogy szerinted lehetne-e a hónap könyve. Mert itt mindig több dolog játszik. Az illető elolvassa, és azt mondja, szeretem a szerzőt, a múltkori könyve nagyon jó volt, az megérdemelte, ez ne legyen inkább, csak négy flekkben írok róla. És én ezt elfogadom. Tehát nem hatalmi szóval megy a dolog, hanem konzultálva. Ettől függetlenül természetesen van benne szubjektivitás, elfogultság, ami, nagyon remélem, nem személyes, hanem esztétikai ízlésen alapul. Ízlés szempontjából – van egy határozott ízlése a szerkesztőségnek, és ezen belül az irodalmi szerkesztőségnek. Ez valóban egy karakteres ízlés, amit vállalunk. Ha más lapnak más ízlése van, akkor azt elfogadom. A *Kortársnak* vagy a *Magyar Naplónak* másfajta ízléspreferenciái vannak. A *Heti Válasz* azzal csinál interjút, vagy annak a könyvről csinál összeállítást, akiről akar. A *Magyar Nemzet* arról írja a könyvkritikát, akiről akarja. Az *ÉS* is arról írhat, akiről akar. És nem az egyes lapokban megjelenő anyagok fogják adni a teljességet, hanem az egész együtt.

■ *Most megint egy furcsát fogok kérdezni. Az Élet és Irodalom úgy van elkönyvelve, és most mindegy, jogos vagy nem jogos, hogy balliberális, legalábbis politikai értelemben balliberális hetilap. Tehát mi van akkor, ha Csoóri Sándornak megjelenik egy könyve, és erről a könyvről egy nagyon negatív kritika születik? Óhatatlanul belekeveredik a lap egy olyan helyzetbe, hogy ja, persze, hát azért van itt megmondva a Csoóri Sándornak, merthogy ő nem ebbe a politikai táborba tartozik, hanem az ellenkezőjébe. Ilyenkor mi történik?*

▼ Értem a kérdést. Ennél is bonyolultabb. Én töreksem arra, hogy minden Csoóri-könyvről írassak.

■ *Már példaként említtem.*

▼ Igen, ez egy példa, de nagyon jó példa. Volt már olyan, hogy verseskötetéről nagyon komoly dicsérő kritika jelent meg. Keresztesi Jóska írta, egekbe menesztette, egyébként én is megnéztem az adott verseskötetet. Nagyon jó kötet. Megírtuk róla, hogy ez egy remek verseskötet. Volt egy esszékötete Csoórinak, arról Bodor Béla írt kritikát, egy lehúzó kritika volt. De érvelt okosan, alátámasztotta, én is egyetértettem vele, de ha nem értettem volna, akkor is lehozom. Bodor Béla szépen, tisztességesen, szakmai alapon megírta, hogy miért nem jók ezek a Csoóri-esszék. Az égvilágon semmi nem lett belőle, mert egyébként nem is lehetne, miért lenne ebből probléma. Azzal nem tudunk foglalkozni, hogy ha valaki olyan primitíven gondolkodik, hogy ha az *ÉS-ben* valamit lehúznak, akkor utálják, vagy politikai ellenszenv miatt csinálják. És fordítva. Ennél bonyolultabb a képlet, és aki ebben az egyszerű képletben gondolkodik, azzal nem nagyon lehet mit kezdeni. Nagyon sok kiváló, úgymond a másik oldalhoz tartozó szerző könyvéről szoktunk jókat írni, mondjuk Ágh Istvántól kezdve.

■ *Az e heti ÉS-ben, az említett Tóth Krisztina-interjúban van egy olyan gondolat, amit nem lehet megke-
rültni, ez pedig a nőirodalom, ami olykor egyféle demonstrációvá válik, s nem lehet azt mondani, hogy költőnő, nem lehet azt mondani, hogy írónő, s ha három írónőt kitesznek a placra, az már valamiféle akció. Hogy látod te, szabad ennek lennie, vagy sokkal többet ártanak ezzel, akik ezt nyomják.*

▼ Tóth Kriszta azt mondja, nagyon ambivalens a viszonya ehhez. Nekem is ugyanígy van.

■ *Azt mondják, nem szabad megkülönböztetni, közben épp így különböztetik meg magukat.*

▼ Ez egy bonyolult dolog. Ha csak a polgárjogi politikai részét nézem a feminista mozgalomnak, száz évre visszamenőleg, akkor azt mondom, ez teljesen jogos. A nők ne legyenek hátrányban, ne kapjanak kevesebb fizetést stb., a politikai része abszolút rendben van. Az úgymond esztétikai, irodalmi, kulturális része, amikor arról van szó, hogy a magyar irodalomban a női szerzők háttérbe vannak szorítva, vagy az irodalomtörténet sem veszi róluk tudomást, nem veszik őket annyira figyelembe, ezt egy felemás dolognak tartom, ez vissza is tud ütni. Lehet, azért nem, mert kevesebb jelentős nőíró volt. Ugye, ha megnézem a *Nyugat* generációját, tényleg azt látom, hogy van Kaffka Margit, van még négy-öt jelentős szerző. Én azt gondolom, az adott korban ez így volt normális, ha most irodalomtörténészként visszaneztek erre, akkor azt is mondhatom, hogy a nyugatosok tulajdonképpen háttérbe szorították a női írókat. Például a saját feleségeiket. És akkor most mit kezdjek én ezzel 2013-ban? Azt tudom csinálni, hogy azt mondom, rájuk irányítom a figyelmet. Nézzétek meg, emberek, ez jó, adjuk ki újra, beszéljük meg, és módosítsunk a kánonon, mert tényleg, ez egy jelentős szerző. Vagy olvassuk újra, és állapítsuk meg, hogy mégse jelentős szerző, annak ellenére, hogy nő. Na most, ha ezt hallaná Tóth Krisztina, nem tudom, mit csinálna velem. Ugye, az a baj, hogy ebben a kontextusban nem lehet értelmesen beszélni. Mert bármit mondok, vagy a fordítottját, akkor máris bele lehet kötni. Ha én azt merem mondani, hogy ez annak ellenére, hogy nő, jó író, akkor azt mondják, te jóisten, szexista, mit beszél. Ha azt mondom, hogy annak ellenére, hogy nő, rossz író, ha azt mondom, hogy annak ellenére, hogy nő, jó író, mindenképp rosszat mondok. Ha azt mondom, üljön ki négy író felolvasni, mert kellene hogy a női irodalom egy kicsit több teret kapjon, akkor jön Tóth Krisztina, és azt mondja, nehogy már négy női író üljön ki, mert az olyan, mintha négy szakállas férfi ülne ki. Megkülönböztetnek, hogy nőkkel raknak össze. Ha pedig az van, hogy ahogy szokták, négy férfi ül és beszélget, akkor azt mond-

ják, miért nincs legalább egy nő köztük. Ha egy nőt beteszek a négy közé, azt mondják, miért csak egyet. Miért nem három? Sehogys se jó. Nem jön ki. Egyetlen módon lenne jól, hogy egyszerűen ne foglalkozunk azzal, hány nő vagy hány férfi. Például adott esetben az, hogy valaki jó szerző vagy nem, semmilyen összefüggésben nincs azzal, hogy nő vagy nem nő. De már ezt sem lehetne nekem mondani, ha itt lenne Menyhért Anna, azt mondaná, dehogyisnem. Az, hogy ő nő, azt jelenti, hogy más a szemléletmódja, más a beszédmódja, más a közéletmódja, máshogyan látja az élet problémáit, emiatt esztétikailag is máshonnan kell néznie egy női szerző művét, hiszen nála a női tapasztalat másként jelenik meg. Tehát én elfogult vagyok és macsó irodalomkritikus, ha nem veszem figyelembe, hogy az a mű azért más, mert egy nő írta. Na, most ebből hogy lehet jól kijönni? Ha én azt merem kérdezni Tóth Krisztinától, hogy ebben az új regényedben, kedves Kriszta, az *Akváriumban* három fontos szereplő van, a nagymama, a lány és az unoka, mind a három lány – és ha meg merem kérdezni, ez valami önéletrajzi dolog, tudjuk, hogy a te nagymamád is ilyen meg olyan volt, nem róla mintáztad, jó, egyrészt nem önéletrajz, ezt minden szerző elmondja, miközben honnan a fenéből táplálkozna, mint a saját életéből, de ez mindegy. A másik dolog az, hogy azt mondja, ebben a regényben legalább három fontos férfi szereplő is van, tehát akkor én elfogult vagyok, miért jövök én azzal, hogy a nők, hiszen férfiak is vannak benne. Na, most erre meg én azt mondom, hogy de hát nem ti mondjátok? Azt már nem mondhatom, hogy drágáim, mert akkor tökön rúgnak, nem ti mondjátok azt, hogy a női irodalom másmilyen, a női tapasztalat másmilyen, ti akarjátok azt, hogy ezek a női témák, a női szereplők, a nőkről szóló regények, történetek legyenek jobban a köztudatban, mert ezeket a hímsoviniszta irodalomkritikusok elnyomták. Akkor lássuk, ezek hol vannak. Erre mi történik? Készülnek antológiák, de ez is egy ambivalens dolog, mert én önmagában örülök annak, hogy elkészültek női antológiák, ahol tény-

leg női szerzők megmutatták, mit tudnak. Ebben vannak nagyon jó írások is, és rossz írások is. Mint minden antológiában. Annyi az érdekes, hogy itt minden szerző nő. Ez nagyon jó, mutatkozzon meg, de utána, ha tehetséges egy szerző, és bekerül az irodalmi körbe, onnantól ne az számítson, hogy nő vagy férfi, hanem az számítson, mit ír.

Azt se tudom elfelejteni, amikor Szabó Magda azt mondta, édeském, nincsen olyan, hogy női irodalom meg férfi irodalom, csak irodalom van. Erre persze azt lehet mondani, igen, de az, hogy csak irodalom van, azt jelenti, hogy a jelentős női szerzők az irodalomtörténetben alkalmazkodtak egy férfikánonhoz, egy férfiesztétikához, és megpróbálták annak játékszabályait betartva alkotni. Nemes Nagy Ágnesnek egy csomó levele előkerült a rendszerváltás után, a *Holmi* közölte is ezeket, amelyekben megírja, hogy neki mennyire komoly problémát okozott, hogy a nőiségét elfojtotta, mert próbált alkalmazkodni a sok férfiszerzőhöz ott az *Újhold* környékén. És hogy ezért ő nem merte azt a fajta őszinteséget vagy beszédmódot megmutatni, amit leginkább szeretett volna. Ez létező probléma. Hogy a női szerzők túlzottan alkalmazkodnak egy férfidominanciájú irodalomhoz, ami nem jó. Én titokban, ha szabad ilyet mondani, feminista volnék, mert azt gondolom, egyszerűen arról van szó, hogy ha valaki más, ha nem olyan, akkor az csinálhassa, amit akar, és ne kelljen alkalmazkodnia egy többséghez. De ez mindenre vonatkozik, a dohányzók, nemdohányzók, akiknek melegük van, akik fáznak, akik férfiak, nők, tehát mindig az van, hogy a többséghez alkalmazkodunk. Ez baromi unalmas. Azt kellene megteremtetni, olyan közeget, hogy azért, mert én kisebbségben vagyok bármivel kapcsolatban, azért engem ne érjen hátrány. Tehát ha ebben a körben mozognánk, akkor azt gondolnám, akár pozitív diszkriminációval el lehetne érni egy olyan állapotot, hogy mindenki a normalitás szintjén mozogjon. Persze ez nagyon nehéz. És akkor meg az van, hogyha azt mondom, pozitív diszkrimináció, erre azt mondják, az hogy néz ki?

■ *Ne kényeztess engem, ne különböztess meg.*

▼ Igen, ha viszont nem különböztet meg, akkor meg azt mondja, be akarsz engem olvasztani ebbe a hím ízébe? Nem jön ki sehogy se.

■ *Van megoldás, vagy nincs megoldás?*

▼ Nincs megoldás, mert nincs probléma.

▼ *Tudomásom vagy tapasztalatom szerint te vagy az egyetlen olyan kritikus, aki nemcsak az adott művet nézi vagy olvassa vagy tekinti a kritikája tárgyának, hanem magát a könyvet. Ha megjelenik egy könyv, és te kritikát írsz, kritikával illeted a fülszöveget, a címet, az alcímet, a borítót is megkritizálsz. Ezt kevesen teszik. Ezt én fontosnak tartom, mert gyakorló kiadóként, szerkesztőként mondom, rohadt sokat vacakol az ember egy borítón, hogy azt üzenje, amit akar, rohadt sokat veszekszik a szerzővel, hogy a cím mi legyen, alcím stb. Jól látom én, hogy te a könyvet magát tekinted műnek és egységnek, és nem tudod függetlenül látni a tartalmat a megjelenítéstől?*

▼ Mikor hogy. Van, amikor ez szorosabban összefügg, van, amikor kevésbé. A fülszöveg például baromi fontos, mert orientálja az olvasót. Még meg se vettem a könyvet, bemegyek egy könyvesboltba, ott van egy fülszöveg, el akarja adni a könyvet, de nehéz műfaj fülszöveget írni.

■ *Igazi kis esszét kell oda rittyenteni. Úgy, hogy népszerűsítse is a könyvet.*

▼ Általában közhelyek vannak a fülszövegekben. Hogy a jelentős szerző újabb kiváló könyve, amelyben ez meg az. Nem mond semmit. És új arcát mutatja most meg nekünk. Egy remekművet tett le az asztalra. Elolvasom a könyvet, és nem látom, hol a remekmű. A remekművet nem látom. És akkor azt mondom, gyerekek, ez túlzás. Tehát annak semmi értelme, ugyanis a fülszöveg lebukik. Minden esetben lebukik a fülszöveg, ha az olvasó elol-

vassa a könyvet. Tehát valóban fontos, a borító is fontos. A könyv kiadása, maga a kiadó, a kiadói munka. Már rég elterveztem, hogy könyvkiadókról írnék kritikát, de nem tudom megcsinálni, mert azt mondanák, üzleti alapon teszem, le vagyok fizetve. Amikor nem azt nézem, hogy egy könyv milyen, hanem megnézem harminc-negyven könyvét, hogyan építi föl magát akár vizuálisan, akár úgy, hogy milyen szerzőgárdával dolgozik, de hát jól tudom, hogy ez millió egyéb szempont miatt így vagy úgy vagy amúgy alakulhat.

■ *Utolsó kérdés. Akár igennel is, vagy nemmel is lehet rá válaszolni. Fenyegettek meg életveszélyesen az elmúlt 17 évben? Kaptál igazi fenyegetést, névtelenül vagy névvel?*

▼ Igazi fenyegetést nem kaptam. Ha meg kaptam, nem vettem komolyan. Inkább feljelentést kaptam. Olyan volt az elején, hogy valakiről rosszat írtam, és akkor írt az illető a főszerkesztőnek, Kovács Zoltánnak. Bemószerolt, hogy mertem én ilyet írni róla. Na, ennél nagyobb butaságot szerző nem csinálhat.

■ *Azt mondd, régebben, mostanában nem. Vajon minek köszönhetően?*

▼ Egyrészt jobban bírja az író a gyűródést. Másrészt lehet, hogy én öregedtem vagy talán elfogadják, hogy így vagy úgy van, nem tudom. Amikor, mondjuk, Spiróról nagyon rosszat írtam, többen mondták azt, jelentős írók, hogy így nem szabad beszélni a Spiró Gyuriról. Mondom, miért nem szabad, hát órára miért nem, és mi az, hogy róla nem szabad így beszélni. A másikról szabad? Vannak ilyenek, az írók így működnek. S akkor még nem is beszélek arról, hogy az egy teljesen bevett érv, hogy: de hiszen tíz évig írta ezt a regényt, ötszáz oldal, jön egy kritikus, elolvassa egy hét alatt, ír róla négy flekket, hogy jön ő ahhoz. Hát úgy jön ő ahhoz, hogy neki ez a dolga. Ez a foglalkozása. Ez a munkaköri leírása, ezt kell neki csinálnia. Én nem

tudtam, mit vállalok, amikor ezt elkezdtem, mert én, mint Balassa-tanítvány, úgy voltam szocializálva, hogy alapvetően a műveket körülírjuk, körülrajongjuk, dicsérjük, affirmatív kritikákat írunk, próbáljuk elősegíteni azt, hogy a mű eljusson a közönséghez, tehát alapvetően egy ilyen bábaszerep. A '80-as években ez normális volt. A '90-es években erre nem volt szükség. Arra volt szükség, hogy megmondjuk, igen vagy nem, jó vagy nem jó. És ezt mai napig nehezen emészti meg az egész irodalmi köztudat, azért is, mert vannak ebben végletek. Van, aki ezt csúnyán csinálja, rosszul csinálja. Az, hogy igazságtalanul csinálja, engem nem zavar,

mert én azt gondolom, a jó kritika az tévedjen nagyot, de szóljon valamiről és érveljen. És lehet, hogy az értékítéletével nem értek egyet, de ahogy ezt elmondja, ahogy érvel mellette, az nekem tetszik, és ettől még nem fogom elfogadni az ítéletét. Nem normális dolog, hogy azt gondoljuk, megírta az újság, és ha azt írta, hogy nem jó, akkor az nem jó. Miért gondolnánk, hogy az nem jó? Lehet, hogy az jó, a kritikus meg hülye, tévedett, nem jól látja a dolgot. Miért kéne elhinni?

(Elhangzott 2013. szeptember 27-én a Silent kávézóban.)

Ha örömet okoz rosszat írni, ne légy kritikus

Károlyi Csabával Szilágyi Aladár beszélgetett

SZILÁGYI ALADÁR (■): *Mi is az a bizonyos „ÉS-kvartett”?*

KÁROLYI CSABA (▼): Eredetileg a könyvkritika rovatot szerkesztem, most már jó tizenöt éve, emellett esszéket is, egyebeket is. Azt vettem észre, hogy a könyvkritikák, ha a legjobb szerzők írják is, mégiscsak monológok. A kritikus bármennyire törekszik arra, hogy orientálja a széles, művelt olvasóközönséget, a kritika egy szerzőnek a véleményét tükrözi. Aztán, miután elolvassák, véleményt mondanak, szalonokban vitatkoznak, kocsmában vagy akárhol, de nincsen érdemi vita. Másfelé ennek nagy hagyományai vannak. A *Literarische Quartett* német

tévéműsorként működött, Magyarországon is volt ilyesmi a JAK keretében, és létezett a *Beszélő-kvartett* is. Azt gondoltam, ezek mintájára hívok három kritikust, és mi négyen havonta beszélgetünk egy frissen megjelent magyar irodalmi műről. Az Írók boltjában, közönség előtt tartjuk, van úgy, hogy akár százan is jelen vannak, fönt, az emeleten, néha félő, hogy leszakad. Lezajlik a beszélgetés, föl vesszük, én leírom, és a következő heti számban megjelenik.

■ *Az Ön egyik könyve a Palatinusnál jelent meg, 2003-ban, Non finito – irodalmi beszélgetések címmel. Kiket szólaltatott meg?*

▼ Amikor az ÉS-hez kerültem, akkor kezdtem el irodalmi interjúkat csinálni. A legelső beszélgetésem Krasznahorkaival volt, egy tatai JAK-táborban, azt sajnos, nem írtuk le. Az első, már leírt beszélgetésem Parti Nagy Lajossal készült. Akkor még Tarnói Gizella volt az ÉS interjú rovatának a szerkesztője. Ő azt mondta, ez teljesen jó, csináljak máskor is interjúkat. Sose fordult volna meg a fejemben, hogy ilyesmivel foglalkozzam. Csakis aszerint válogattam, ki érdekel, mihez van kedvem. Nem csak arról van szó, hogy a szerzőnek négy-öt könyvét el kell olvasni, amiket persze általában már olvastam, de el kellett döntenem, hogy mi érdekel belőle. Beszélgettem Pályi Andrással, Háy Jánossal, Kukorelly Endrével, Láng Zsolttal, Rakovszky Zsuzsával. Ezekből az első adag jelent meg könyv alakban, de azóta szerintem sokkal jobb interjúkat csináltam, azok nincsenek kötetben.

■ *Egy interjúban kijelentette: „Régen csak politikai megbízásból írtak erős negatív kritikákat, ma már szabadon írhat a kritikus, amit akar, vagy amit mer.” Tényleg kell „merészség” 2013-ban a kritikáíráshoz?*

▼ Ez egy bonyolult kérdés. Ugye, mi a Kádár-rendszerben szocializálódtunk, egész Kelet-Európában diktatúrákban, „azt szoktuk meg”, hogy nem illik nagyon durván kritizálni az irodalmi teljesítményeket, mert esetleg ártunk vele az íróknak. Régen ez akár egy feljelentéssel is felért, mert megkritizáltál valakit, és utána esetleg nem adták ki a könyveit. – Hát merem én ezt magamra vállalni? Így nőttünk fel. A tanáraink is ebben a világban éltek, én is. Utána a kilencvenes évek elején – legalábbis Magyarországon – erősen jelen volt az a tendencia, hogy „eddig nem volt szabad, most akkor menjünk neki a szent teheneknek”... Írjuk meg Esterházyról, Tandoriról, Balassa Péterről, Nádas Péterről, akárkiről, hogy ez a műve nem jó. Egyre-másra születtek a negatív kritikák, részben joggal egyébként.

■ *Még Weörest is megpróbálták ledönteni a talpatáról...*

▼ Azt még 1975-ben próbálta meg Szilágyi Ákos. De '89 után minél nagyobb „szent tehén” volt az illető, annál kéjesebben bele lehetett rúgni. Ez meg visszaütött. Elemi követelmény, annak ellenére, hogy szabad bármit írni bárkiről, annak ellenére maradjak méltányos. Akkor is, ha megtehetném azt, hogy egy rosszabb művét lehúzzam a sárga földig. Vajon mérlegeltem-e minden szempontot, öröm-e az nekem, hogy egy írónak a könyvéről rosszat írjak? Mert ha örömet okoz, akkor ne legyek kritikus. Ne legyen jó a kritikusnak az, hogyha rosszat írhat. Persze, ha nem írhatok jót, akkor nem fogok jót írni. Meg fogom írni, hogy ez nekem nem tetszett – de nem örülök neki. A lehetősége megvan annak, hogy egy fiatal kritikus azon töprengjen: hogyan tudnék ismertté válni? Nekimegyek egy nagy névnek, és írok egy jó nagy bírálatot, ettől fognak engem ismerni. Egyszer meg lehet ezt tenni, de nem biztos, hogy ez a helyes út.

■ *Rábukkantam, hogy a marosvásárhelyi Látóban közölt egy párhuzamos kritikát, az úgynevezett „Könyvhuzamok”-ban, Grecsó Krisztián Isten hozott és Dragomán György A fehér király című könyvéről. Kínál-e többletlehetőséget a kritikus számára ez a párhuzamjáték?*

▼ Kínálna, ha rendszeresen tovább csináltam volna. Egyébként Láng Zsolt barátom ötlete volt a Könyvhuzamok, ő kért föl arra, hogy rendszeresen írjak ilyet. Azt hiszem, összesen kettőt írtam meg, aztán abbahagytam, azóta is sajnálom. A másik Kertész Imre és Nádas Péter összehasonlító elemzése volt. Igenis, kínál ez többletlehetőséget, mert itt nem arról van szó, hogy egyik regényről ezt írod, a másiktól meg azt. Hanem megnézed a párhuzamokat, az ellentéteket, olyan plusz elemzési szempontokat ad, ame-

lyek termékenyítőek lehetnek. Az az igazság, hogy szívesen műveltem, de valamilyen okból – már nem emlékszem, miért – abbahagytam.

■ *Strukturálisan is izgalmas, hiszen előfordul, hogy nem csak egy bekezdésen, hanem akár egy mondaton belül is a recenzens mind a két szerző, mind a két mű felé fordul.*

▼ Igen, mert pont arról lehet beszélni, hogy adott két mű, amely bizonyos szempontból távol áll egymástól, ugyanakkor rengeteg közös vonása van, és azt egy ilyen helyzetben ki lehet emelni. És ha jól van kiválasztva a két mű – nem mindegy, mi kerül egymás mellé –, abból nagyon sok dolgot ki lehet hozni.

■ *Amikor a Párhuzamos történetek szerzőjét faggatta, a beszélgetést – hogy úgy mondjam – kritikus tollától szokatlan, érzelemgazdag vallomással kezdte: „Több, mint egy hónapon át olvastam Nádas Péter új regényét, lelkesen, és amennyire a körülmények engedték, önfeledten, a Háború és békét vagy a Tulajdonság nélküli embert olvastam így. A regény nem könnyű olvasmány, és nem problémátlan. Ugyanakkor felkavaró, különleges erejű, magába zárja olvasóját, és nem ereszti. Valószínűleg hosszú évekbe telik, mire az irodalmi élet megemésztí ezt a háromkötetes munkát, de számomra bizonyos: nagyszabású, korszakos mű.” Nos, a kérdésem az, hogy végül is milyen lett a trilogia fogadtatása?*

▼ Nagyon tanulságos. Most már nem csak a magyart tudjuk megnézni, hanem a németet is, franciául, angolul, szlovákul is megjelent, most született meg a szlovén fordítása, tehát van mit összevetni a mi olvasatunkkal. Azt kell mondanom, a magyarországi fogadtatása a regénynek nem volt annyira lelkes, mint a németországi. A német szellemi élet jobban fogadta. A magyar megosztott volt. Voltak lelkes hangok, és voltak kemény kritikák is. Ez egy nagyon provokatív

regény. Elég terjedelmes, ezeröttszáz oldal, mindenféle regénystruktúrát szétnyom. Nagyon bonyolult, rafinált szerkezetű mű, ami például a német kultúrában sokkal jobban működik, mint nálunk. Amikor megjelent németül, a szerzőt Berlinben és egész Németországban Thomas Mann-i nagyságként üdvöztették. És nem csak az írott sajtó, hanem a tévé, a rádió is. Az angolszász fogadtatása vegyesebb volt, de az is nagyszabású. Ez az utóbbi húsz év legjelentősebb magyar regénye.

■ *Váradon járva Oravecz Imre lelkesen vallott az akkoriban frissen megjelent regényéről, az Ondrok gödréről, amit Ön a Párhuzamos történetek megjelenése óta a legnagyobb írói teljesítménynek, az Oravecz-életmű eddigi csúcspontjának tart. Ugyanakkor nem rejtja véka alá, hogy az eddigi fogadtatás mégsem elégséges a teljesítményhez képest, ennek egyik oka a prekoncepciók elbizonytalanító hatásában kereshető. Valóban képtelenek a „hivatalos olvasók”, a műítészek – tisztelet a kivételnek – az előre kialakított nézeteiktől megszabadulni?*

▼ Ez a regény önéletrajzi jellegű családtörténet. Oravecz mielőtt ebbe belefogott volna, megcsinálta mindezt egy verses regény formájában, a *Halászóember* című nagy opusában. A magyar kritika úgy gondolta, hogy amit Oravecz megvalósított a *Halászóemberben*, miért kell azt még egyszer megcsinálnia prózában? Igaz, egy olyan szerzőről beszélünk, aki korábban nem írt novellát sem, nemhogy regényt. Öreg korában kezdett el regényt írni, ráadásul ez egy személyes, családi mintára alapuló történet, egyszerű nyelvű, majdhogynem primitív felépítésű mű. Folytatása is van, azóta az is megjelent, *Kaliforniai fűrj* címmel. Most írja a harmadikat. Valóban nagyon érdekes, hogy sokan azt mondják róla: ez nem regény, hanem krónika. Egy falutörténet, családtörténet, annyira egyszerű nyelven, olyan szimpla mondatokban van megírva, hogy azt lehetne mon-

dani: ez semmi, vagy hogy tisztára olyan, mint... egy szappanopera. Az egyes fejezetekben megjelennek a figurák, azokról megtudunk ezt vagy azt, az egyik gyerekkel ez meg ez történt az iskolában, kész, vége, a következő epizód arról szól, hogy a másik gyerekkel mi történt, kész, vége, a papa ezt csinálta meg azt csinálta a gyárban – tényleg, mint egy folytatásos tévésorozat. Viszont ha elkezdem olvasni Oravecz regényét, nem tudom letenni, annyira érdekes. Ugyan mit tudhat ez az ember? Ez egy rafinált dolog: mintha egy nagyon egyszerű szerkezetű, primitív felépítésű dolog volna, miközben emberi sorsok, emberi életek sora jelenik meg benne. A regény behúz a saját világába, nem tudok tőle szabadulni, élvezem, és akarom tovább olvasni. Rengeteg lektúr van, ponyva, amit nem tudok letenni, de ha kiolvastam, bedobom a sarokba, és holnap már nem emlékszem rá, miről szól. Oravecz regénye nem ilyen, mert olyan jelenetek, olyan sorsok vannak benne fölillantva, hogy az embernek hónapok múlva is eszébe jut. Én azt gondolom, egy jelentős írói alkotás arról ismerszik meg, hogy miután elolvastam, és hónapokkal később jutok egy hasonló élethelyzetbe, eszembe jut, s ha eszembe jut, akkor valami fontos dolgot megérint.

■ *Amit most vetek fel, az több, előző kérdéshez is hozzátapad. Hogyan állunk a „kánonok harcával”?*

▼ Ez veszélyes terület, mert azt sem szoktuk tisztázni: mi az a kánon? Ez olyan, mint a posztmodern, mindenki beszél róla, közben ötven definíciója van. Amíg nem tisztázzuk, addig elég nehéz elmondanunk, mi a véleményünk róla. A magyar irodalmi élet a maga leegyszerűsítő formáival úgy szokta elgondolni, hogy itt arról a hatalmi harcról van szó, hogy melyik irányzat, melyik társaság, melyik írói iskola az, amelyik éppen divatos, sikeres, támogatott vagy népszerű. A régi, hagyományos szembenállás, ami megvolt a rendszerváltás előtt, hogy népi-urbánus,

konzervatív-progresszív, különböző csatornákon tovább zajlik, mindegy, minek nevezzük. Immár leginkább ideológiai, politikai beállítottságú: kormánypárti vagy ellenzéki. Most már itt tartunk, holott az irodalomtól ezek idegen fogalmak, hiszen semmi értelme aszerint rangsorolni egy író, hogy milyen politikai nézeteket vall. Ha pedig komolyabban veszem, hogy milyen kánonok vannak, akkor valamiféle esztétikai-poétikai elvek alapján lehet megmondani, hogy ki hova tartozik. Nemrég volt egy vita az *ÉS-ben*, annak kapcsán, hogy Csontos János írt a *Magyar Nemzetben* egy cikket, amiben megrágalmazta Esterházyt, Nádas, Parti Nagy Lajost azzal, hogy a nyolcvanas évek elején leültek Aczél Györggyel, hogy megpróbálják kiszorítani az akkori népieket Utassyval az élen, meg a Kileneket. Úgymond, Aczél arra biztatta őket, vegyék át a helyüket. Csontos Zalán Tibor egy szóbeli közlésére alapozta az állítását, Zalán viszont jelezte: ilyet ő nem mondott. Ebből lett egy oltári botrány, egy-egy cikket írt az *ÉS-be* Esterházy is, Nádas is, amiben kikérik maguknak, hogy ez nem igaz, rágalom, felháborító. Erre reagált Mezey Katalin, hogy igen, őket, a Kileneket elnyomták. Erre Ungváry Krisztián reagált, aki történészként azt mondta: hozza elő Mezey Katalin a bizonyítékait, hogy a nevezett urak Aczélal lepaktáltak. Csúnya vita lett. Ezek a kiváló írók meg lettek rágalmazva, ennek ellenére Mezey Katalin kijelentette: mindegy, hogy igaz, vagy nem igaz, akkor is ők voltak az „ünnepelt írók”. Kiderült, egy nyamvadt József Attila-díjat kaptak a nyolcvanas évek közepén, Esterházy is meg Nádas is, miközben a népi írókat már rég Kossuth-díjjal tüntették ki. Paranoia az, ami működik: egyes írók azért, mert nem lettek sikeresek, azokat vádolják, akik tehetségesek és sikeresek lettek. Az eszükbe se jut, hogy azért sikeresek, mert jó írók.

(Az Erdélyi Riportban 2013 októberében megjelent beszélgetés alapján)